

O premiera în literatura de specialitate

Recenzie a lucrării *Societatea cunoasterii. O perspectiva românească*,
autor Gabriela L. SABAU, Editura Economica, Bucuresti, 2001

Periada pe care o traversează societatea ridică în fața omenirii o serie de probleme specifice. Unele sunt legate de fenomenul globalizării, ce impune redefinirea relațiilor dintre țări, organizații, culturi și tehnologii ce se confruntă pe marea piață globală. Altele se referă la consecințele politicii economice bazate pe creșterea economică necontrolată și presupun trecerea de la o abordare pur cantitativă la o abordare calitativă în elaborarea obiectivelor politicii economice. În fine, unele probleme sunt provocate de schimbările produse de om în mediul înconjurător prin procesul de antropizare și care pot perturba procesele naturale, ducând la rezultate neprevăzute și, deseori, catastrofale¹. Aceste probleme fac parte din evoluția firească a istoriei omenirii prin etape succesive de cunoaștere. Ele definesc particularitățile erei în care ne aflăm, era tranziției de la societatea industrială spre o nouă societate. Este o era a vitezei, a transformărilor majore, a preciziei și complexității, o era dominată de cunoaștere și competență bazate pe cultură și valori. În abordarea acestor probleme, omenirea dispune de instrumente specifice furnizate de tehnologiile informaționale.

Asa cum este firesc în evoluția societății umane și cum s-a întâmplat și cu prilejul trecerii de la societatea agrară la societatea industrială, elemente ale noii societăți coexistă cu elemente definitorii ale societății industriale. Asemenea elemente pot fi considerate performanța Japoniei, prima țară ne-occidentală care a devenit, în decurs de numai două decenii (1950-1970), a doua putere economică mondială, prin înfăptuirea unei revoluții în sistemul său de învățământ și formare profesională, sau

aparitia în SUA a primului calculator electronic în anul 1945 în urma unui proces de convergență a unor evoluții separate și independente pornind de la descoperirea, în secolul al XVII-lea, a sistemului binar de către matematicianul-filosof german Gottfried Leibnitz, sau alocarea de către unele țări nordice (Finlanda, Norvegia) în mod sistematic și pe termen lung a unui procent semnificativ din PIB pentru învățământ. Peter F. Druker consideră ca punctul initial al tranziției spre societatea cunoașterii a fost publicarea Legii drepturilor soldatului american, ce acorda fiecărui soldat lasat la vatră după cel de-al doilea război mondial, banii necesari pentru a urma o universitate.²

Cel mai evident aspect al tranziției la noua societate este viteza cu care se înnoiesc cunoștințele, al căror volum se dublează la fiecare cinci ani ca și viteza cu care sunt introduse, difuzate și utilizate tehnologiile informaționale și de comunicații, aspect ce pune în umbră faptul că are loc și o transformare majoră a concepțiilor, structurilor și instituțiilor specifice societății industriale. Aceasta insuficiență de corelare între evoluția tehnologiilor informaționale și de comunicații și a altor componente ale societății emergente a cunoașterii a determinat abordarea problemelor societății cunoașterii în special sub aspectul noutății sistemelor informaționale și de comunicații, și nu și a aspectelor spirituale legate de aceasta și menține confuzia între diversele denumiri date noii societăți, numită fie societate "post-modernă", "post-industrială", "post-Fordistă", "post-capitalistă"³, economie și societate a bunurilor imateriale.

¹ Lester R. Brown, Christopher Flavin, Hilary French, *Starea lumii 2001*, Editura tehnica, București, 2001.

² Peter F. Druker, *Societatea Postcapitalistă*, Ed. Image, București, 1999 p. 6.

³ Peter F. Druker, *op.cit.*

ale⁴, sau a industriilor create de inteligenta umana⁵, “post-structurala”, “post-traditionala”, “informationala” sau “a cunoasterii⁶”.

Lucrarea *Societatea cunoasterii O perspectiva româneasca*, aparuta în Editura Economica în colectia “Societatea Informatiionala”, coordonata de Prof. Dr. Ion Gh. Rosca, își propune sa lamureasca diferenta esentiala dintre societatea informatiionala si societatea cunoasterii, sa defineasca elementelor specifice noii societati si sa demonstreze ca producerea si utilizarea cunostintelor capata o noua relevanta în procesul dezvoltarii economice, iar învatamântul superior si cercetarea stiintifica contribuie în mod efectiv la procesul de trecere la noua societate.

Autoarea, Gabriela Sabau, conferentiar univ.dr. la catedra de Economie si politici economice din ASE Bucuresti, a pornit în analiza de la sublinierea caracterului extrem de complex al cunoasterii. Ea își plaseaza demersul stiintific sub bunele auspicii ale gândirii marelui filosof gnoseolog Karl R. Popper care afirma în 1992 ca: *Fenomenul cunoasterii umane este, fara îndoiala, cel mai mare miracol al universului nostru; constituie o problema ce nu va fi rezolvata curând*⁷. Întregul demers se constituie astfel într-o contributie româneasca la dezbaterea contemporana de idei printr-o viziune proprie asupra subiectului cercetat, reprezentând astfel o premiera valoroasa în literatura de specialitate.

Spre deosebire de informatie, “acel element al cunoasterii ce poate fi codificat, în scopul conservarii, prelucrarii sau comunicarii”, cunoasterea omeneasca este un proces (de descoperire de catre fiinta umana,

cu ajutorul facultatilor întiparite în gene sau a celor dobândite, a realitatilor lumii materiale, spirituale sau sociale, activitate efectuata în scopul adaptarii acestor lumi la nevoile umane) dar si un produs al activitatii umane, “cel mai caracteristic produs sau artefact al activitatii umane”⁸.

Aceasta definitie a cunoasterii a fost modificata de evolutiile din ultimul secol din stiinta dar si de inovatiile tehnologice din ultimii treizeci de ani. Acestea au determinat elaborarea, pe baza lucrarilor lui P. Drucker, D. Bell, R. Reich, Y. Masuda, D. Bounoux a unei axiome informatiionale, conform careia tehnologiile informatiionale, asociate cu cunoasterea si comunicatiile, modifica atât procesul de productie (prin realizarea unei decuplari a proceselor tehnologice de cele umane, de munca) dar si societatea ca atare: „Omul traieste într-o lume care nu mai este alcatuita doar din lucruri materiale, ci dintr-o „padure de simboluri” în care reprezentarile (nu numai cele verbale) constituie ordinea familiala...este un imperiu al semnelor, care dubleaza lumea noastra materiala ca o semisfera”⁹.

Lucrarea subliniaza ca aceasta este o distinctie esentiala în conceperea realitatii în lumea traditionala a stiintelor, realitatea contrasteaza cu imaginatia si miturile. Stiintele urmaresc adevarul obiectiv. În „imperiul semnelor”, se accepta ca ideile au forta de a modifica realitatea. „Semisfera” identificata de Bounoux extinde conceptul limitat al realitatii din gândirea pozitivistă, la o realitate constructivistă ce combina trei categorii: Realul cu Imaginarul si Simbolicul, printr-o retea de relatii între lucrurile materiale si cunoastere¹⁰. În aceasta lume, entitatile sunt relative, bunurile ce fac obiectul schimbului sunt fluxuri informationale ce leaga indivizi ce sunt

⁴ Charles Goldfinger, *L'Utile et le futile, l'economie de l'immatériel*, Ed. Odile Jacob, Paris, 1994.

⁵ Lester C. Thurow, *The Future of Capitalism*, William Morrow & Co., New York, 1996.

⁶ AGENDA 2000. *For a Stronger and Wider Union*, COM (97) 2000 final, Bruxelles, 15 July 1997, vol. I, p. 12.

⁷ Karl R. Popper, *Objective Knowledge - An Evolutionary Approach*, Clarendon Press, Oxford, 1992.

⁸ Karl R. Popper, *op. cit.*, p. 265.

⁹ D. Bounoux, *Sciences de l'Information et de la Communication*, Paris, Larousse, 1993.

¹⁰ Jacques Lacan în Hall G. *The logical Typing of the Symbolic, the Imaginary and the Real*, în Anthony Wilden, *System and Structure, Essays in Communication and Exchange*, London, Tavistock Publishing, 1972.

indiferenti unii fata de ceilalti. Schimbul nu mai raspunde unor nevoi materiale si unei cereri concrete, ci reprezinta „coridoare structurate pentru diseminarea unor anume informatii sub forma de litere si cuvinte” si care pot contribui la fuziunea subtila a unor entitati distincte într-o comunitate globala cognitiva. În domeniul muncii, are loc o evolutie a profesiilor dinspre activitati fizice spre activitati intens intelectualizate si spre noi domenii de interes, interdisciplinare, legate în special de om (în calitate de capital uman) si de relatiile sale complexe cu mediul sau natural si social. Institutional, se prefigureaza mutatia de la organizatiile de tip clasic, specializate monofunctional (întreprinderile industriale produc, unitatile de învățământ formeaza specialisti, institutele de cercetare aprofundeaza cunoasterea) spre parteneriate bazate pe cercetare-dezvoltare-inovare. Dar ceea ce este mai important este constientizarea faptului ca realitatea materiala experimentata empiric coexista cu o realitate transcendentală, identificabila, cognoscibila prin modalitati subtile, de tipul inferențelor.

În lumina acestor evolutii în planul gândirii, cunoasterea este - după parerea autoarei - “descoperire treptată a complexității acestei realități, naturale si sociale, inclusiv în componenta ei transcendentală, si reconfigurare, re-relationare continua a componentelor acesteia descoperite anterior, în încercarea de a ajunge la cunoasterea întregului pe care îl reprezintă realitatea aceasta atât de complexă”. Produsele anterioare ale cunoasterii devin elemente componente ale unei cunoasteri din ce în ce mai vaste. Acesta este sensul în care cunoasterea este considerata „un produs social, realizat activ, prin intermediul unor produse sociale, anterior produse”.

Pornind de la adevărul ca progresul în lume se bazează pe acumularea de cunoastere științifică si pe tehnologii tot mai sofisticate de exploatare a acesteia, în lucrare se evidentiază un paradox: faptul ca realitatea descoperita prin cunoastere în loc sa se simplifice se complexifica tot mai

mult, nu numai în sensul ca insula de cunoastere în continua expansiune este înconjurată de un ocean tot mai vast de necunoastere, ci si în sensul ca apar elemente ale realității care par a fi cognoscibile doar cu alte instrumente decât cele validate de știinta până acum. Acest adevăr complica si actiunea umana legata de știinta, caci activitatea științifică nu mai este limitată la/ sau dependentă de cautarea circumstanțelor unor evenimente certe, ci urmarește identificarea si explicarea „structurilor, mecanismelor, potentialităților si tendințelor ce guvernează sau facilitează cursul evenimentelor”¹¹.

În privința metodologiei care permite cunoasterea acestei realități complexe, în permanenta devenire, se subliniază ca metoda deductivista specifică pozitivismului, bazată pe explicarea unor relationari constante în baza unor legități deduse, nu mai este suficientă. Este nevoie de modalități mai subtile de explicare a realității, considera autoarea, în special a celei sociale, aflată în continua evolutie datorită libertății de alegere a individului. Între asemenea modalități enumera: metafora, analogia, faptele, observatii, teorii, ipoteze, intuiții, supozitii, speculatii, chiar anomalii care conditionează si facilitează orice progres în cunoastere si care sunt transformate prin practica socială, laborioasă a cercetării științifice, o activitate socială continuu transformatoare. Acesta este sensul fundamental al “societății cunoasterii”, care o diferențiază de alte societăți si care pune accentul pe învățare continua si cercetare științifică efectuată în altă manieră. În această societate, instrumentul matematic, ca expresie a științei prin excelență, capătă o nouă relevanță, conform noilor sarcini de descoperire si explicare a realității ce îi stau în față. El trebuie dublat, însă, de o vastă cultură interdisciplinară, integratoare (filozofică sau de alt fel), care sa permită utilizarea noilor metodologii de cunoastere a realității înconjurătoare, inclusiv ale cunoasterii de sine.

¹¹ Tony Lawson, *Economics and Reality*, Routledge, London, 1997, p. 23.

Pe lângă conceptele de cunoaștere și societate a cunoașterii, lucrarea definește “societatea informațională”, “economia cunoașterii” și “industria cunoașterii”, și releva eforturile pe care le fac anumite țări pentru traducerea în viață a acestor concepte. Întrucât tehnologiile și capitalul uman, în calitate de initiator și ferment care activează tehnologiile, par să fie în centrul noii paradigme legată de trecerea la societatea cunoașterii, se face o binevenită incursiune în teoriile referitoare la rolul tehnologiilor și al capitalului uman în creșterea și dezvoltarea economică a societăților. Concluzia cercetării este că desi tehnologiile, inclusiv cele informaționale, sunt importante, căci la fel ca și știința, inventariază avansurile în cunoașterea omenească, fiind instrumente ale acesteia, factorul hotărâtor al dezvoltării economico-sociale este capitalul uman, de unde rezultă importanta strategică a investițiilor în educație și cercetare științifică pentru toate țările ce doresc să-și construiască o societate a cunoașterii.

Partea a doua a lucrării pune fața în față eforturile Uniunii Europene pentru edificarea unei societăți a cunoașterii și stadiul și perspectivele de integrare a țării noastre într-o asemenea societate. Un model al societății cunoașterii de dimensiuni regionale, cum este cel pe care și-a propus Uniunea Europeană să-l realizeze, implică un sistem eficient de educație europeană bazat pe accesul neîngrădit la tehnologiile cele mai recente, dar și pe o vastă cultură interdisciplinară. Eficiența unui asemenea sistem nu rezultă din alinierea la un set unic de valori ci din respectul pentru diversitatea culturală. De aici necesitatea reformării serioase a tuturor sistemelor de învățământ naționale, pe noile coordonate ale cunoașterii, din țările candidate la aderarea la Europa cunoașterii.

În cadrul educației, învățământului superior îi revine un rol activ în crearea capitalului uman capabil să trăiască și să acționeze în societatea cunoașterii. Acest rol se manifestă atât prin actul predării-învățării, cât și prin contribuția la soluționarea unor

probleme științifice, economice și sociale, în cadrul unor parteneriate de cercetare-dezvoltare-inovare, apte să participe la Spațiul European al Cercetării.

Dacă acestea sunt soluțiile preconizate, următorul pas constă în implementarea lor. Desigur, acesta este cel mai dificil, pentru că necesită schimbarea unor comportamente. Nimeni nu va accepta schimbarea dacă nu crede în ea și nu se bazează pe ea. De aceea este atât de important procesul politic. Este de datoria fiecărui guvern, al cărui obiectiv este dezvoltarea pentru secolul XXI, să creeze condițiile propice (materiale, legale, instituționale) ale creării și funcționării unei societăți a cunoașterii. Este citată Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu, rezultat al unui larg consens național, care preconizează măsuri văzând “atențuarea și eliminarea treptată a decalajelor față de țările avansate, modernizarea României, în pas cu exigențele tranziției spre o economie culturală-informațională în care capitalul educațional să reprezinte cheia de boltă a dezvoltării economice și sociale”.

Autoarea consideră că pentru România, aflată în plin proces de tranziție la o economie de piață viabilă și competitivă, fenomenele și procesele ce au loc pe plan internațional, conturând tranziția de la societatea industrială la societatea cunoașterii, reprezintă o șansă, aceea a integrării în acest proces de tranziție fără a mai parcurge toate etapele premergătoare. Reconstructia românească, inteligent proiectată pe termen mediu și lung, poate determina mutația fundamentală ce stă la baza acestei tranziții: mutația de la centrul instituțional specific societății industriale (întreprinderea) la centrul instituțional al societății cunoașterii, școala și institutul de cercetare, ce nu mai acționează ca elemente exogene procesului productiv ci ca factori endogeni ai procesului de producție. Această mutație va determina alte schimbări sociale, cum sunt: promovarea “noilor elite intelectuale”, cercetătorii, creatorii de tehnologie, managerii, profesorii, personalul din sfera informaticii, ca grupuri socio-

profesionale principale ale societății emergente a cunoașterii; accent pe cunoașterea ilustrată preponderent de capitalul uman și cel social, ca resursă principală a societății cunoașterii și ca element al puterii ce asigură distribuția echitabilă a resurselor și mobilitatea factorului muncă.

Această mutație nu poate fi determinată prin decizie guvernamentală. Ea presupune un mod nou de luare a deciziilor la nivel macro, mezo și microeconomic, un proces de remodelare a comportamentelor, a modalităților de acțiune. Desigur, generalizarea utilizării tehnologiilor informaționale și de comunicații la nivelul întregii societăți, o reformă de conținut a învățământului care să statueze dobândirea unei culturi solide prin învățare de-a lungul întregii vieți, un statut nou al cercetării științifice ca sector înalt productiv, cu accent pe cercetarea fundamentală, constituie măsuri spre implementarea acestei mutații. Dar

mai presus de toate este important să se înțeleagă la nivelul factorilor de decizie politică, economică sau chiar la nivelul individului, complexitatea perioadei pe care o traversăm și care impune o serie de exigente, al căror răspuns se găsește în promovarea cunoașterii.

Prin modul în care este structurat, prin argumentele folosite și prin soluțiile preconizate, volumul *Societatea cunoașterii. O perspectivă românească* contribuie la înțelegerea complexității perioadei în care trăim, a mutațiilor ce au loc, la clarificarea conceptelor noi ce definesc fenomenele și procesele specifice acestei perioade și ajută la fundamentarea rolului activ al școlii și cercetării științifice ca instituții de guvernare și dezvoltare a societății cunoașterii. Prin aceste atribute, el poate fi considerat un prim pas spre edificarea societății cunoașterii în România.

Prof. Beniamin COTIGARU